

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
Кафедра філософії**

Богдана Шандра

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
(ДЛЯ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ)**

Галузь знань
Спеціальність
Освітня програма

**03 Гуманітарні науки
033 Філософія
Філософія**

**Ужгород
2024**

УДК 1:34(07)
Ш20

Шандра Б.Б. Філософія права: навчально-методичні рекомендації (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань **03 «Гуманітарні науки»** за спеціальністю 033 «Філософія», освітньо-професійної програми «Філософія»). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. 36 с.

Укладач:

Шандра Богдана Богданівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри філософії факультету суспільних наук ДВНЗ «УжНУ».

Рецензенти:

Левкуліч Василь Васильович, доктор філософських наук, професор кафедри філософії факультету суспільних наук ДВНЗ «УжНУ».

Хоменко Тетяна Іванівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії факультету суспільних наук ДВНЗ «УжНУ».

*Робоча програма затверджена на засіданні
кафедри філософії факультету суспільних наук
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(протокол № 10 від 15 квітня 2024 року.)*

*Схвалено методичною комісією факультету суспільних наук
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
(протокол № 7 від 15 травня 2024 року.)*

© Б.Б. Шандра, 2024
© ДВНЗ «УжНУ», 2024

ЗМІСТ

1.	Мета та завдання навчальної дисципліни.....	4
2.	Опис та структура навчальної дисципліни.....	6
3.	Програма навчальної дисципліни.....	8
4.	Плани семінарських занять та рекомендована література.....	12
5.	Методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи студентів....	19
6.	Перелік завдань на модульні контрольні роботи.....	21
7.	Тестові контрольні завдання	23
8.	Питання для підсумкового контролю	30
9.	Методи навчання та оцінювання	32
10.	Список рекомендованої літератури.....	34

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Філософія права як навчальний предмет орієнтує студента на досягнення основних причин та сутності існуючих правових процесів, що сприятиме кращому розумінню студентами філософсько-правових проблем. Філософські знання у галузі філософії права – це передумова і основа гуманітарної освіти фахівців у галузі філософії, соціальної роботи, політології.

Мета і завдання дисципліни, її місце в навчальному процесі полягає у тому, щоб пов'язати між собою знання, які отримані студентами у процесі засвоєння філософських знань. Курс «Філософії права» є логічним продовженням циклу філософських дисциплін, зокрема «Історії філософії», «Онтології і метафізики», «Логіки», «Етики», «Естетички», «Психології» і є перехідним до циклу спеціальних філософських дисциплін теоретичного характеру. Вивчення курсу «Філософія права» починається з історико-філософського розділу, де розглядаються історичний генезис філософії права, її різноманітні школи та підходи в історії філософії, аналізуються особливості головних напрямів розвитку сучасної філософії права. Курс «Філософія права» дає змогу ознайомитися з основними філософськими правовими концепціями, які існували на протязі розвитку людської цивілізації, з історією виникнення філософії права, проблемних питаннях філософії права.

У курсі філософії права вивчаються загальні закони та закономірності творення та функціонування правових інститутів, особливості їх виникнення та функціонування. Вивчення курсу зорієнтоване на філософські проблеми права та проблеми філософії права. Аналіз специфіки суспільства, пізнавальні та аксіологічні проблеми розглядаються у контексті філософії права. Велика увага надається у курсі «Філософія права» процесам суспільного буття та соціальної взаємодії, нормам соціальної взаємодії та основним суспільним цінностям. Саме на основі знання таких цінностей можна діяти та працювати у суспільстві.

У процесі вивчення курсу «Філософія права» студенти повинні

знати:

- основні філософсько-правові закономірності та філософсько-правові категорії;

- основи філософсько-правового осмислення правової реальності;

- основи правової культури;

уміти:

- застосовувати отримані знання для розуміння закономірностей розвитку і положень філософсько-правової та наукової думки;

- дискутувати, відстоювати і виражати свої думки на семінарських заняттях і диспутах;

- аргументовано судити про обумовленість конкретного філософсько-правового знання специфікою відповідних парадигм і епістемологій пізнання;

- володіти: основними навичками філософсько-правового аналізу.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню в здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Загальні компетентності(ЗК):

ЗК 4. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 10. Здатність працювати автономно.

ЗК 13. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 14. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Фахові компетентності(ФК):

ФК 1. Усвідомлення сенсу філософії, її дисциплінарного розмаїття та місця в системі культури.

ФК 2. Здатність виокремлювати специфіку філософського знання та змістові відмінності філософії від інших форм мислення.

ФК 5. Здатність аналізувати сучасні філософські проблеми та вчення.

ФК 6. Здатність аналізувати взаємозв'язок світового, національного та регіонального аспектів у соціокультурному вимірі та розуміти їх вплив на формування ціннісної орієнтації в сучасних цивілізаційних процесах.

ФК 7. Здатність усвідомлювати мультиплікаційність європейського співробітництва на основі знань історико-філософської спадщини.

ФК 11. Здатність застосовувати в професійній діяльності філософські методи і підходи.

ФК 12. Здатність аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальнонаукової проблематики.

ФК 13. Здатність застосовувати в професійній діяльності знання про засади, розвиток і сучасний стан наукового та гуманітарного знання.

ФК14. Здатність дотримуватися в професійній діяльності норм інтелектуальної доброчесності.

ФК 15. Здатність брати участь у наукових та прикладних дослідженнях у галузі філософії.

ФК 16. Здатність брати участь в інтелектуальних дискусіях на засадах діалогу, відкритості, поваги до різноманітності культур, поглядів та способів проявів людської індивідуальності.

2. ОПИС ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 03 гуманітарні науки	Нормативна	
	Спеціальність 033 філософія		
Модулів – 2	Філософія	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		4-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин – 180		7-й	
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 3	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	38 год.	-год.
		Семінарські	
		26 год.	-год.
		Лабораторні	
		- год.	- год.
		Самостійна робота	
		116 год.	- год.
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: іспит			

Примітка:

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 64 ауд./116 самост. роб.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	с	інд	с.р.		л	п	інд	с.р.
Змістовий модуль 1. Вступ до філософії права										
Тема 1. Предмет й основні проблеми філософії права	10	2	2		6					
Тема 2. Філософія як методологія права, її коло проблем	8	2			6					
Разом за змістовним модулем 1	18	4	2		12					
Змістовий модуль 2 Історія філософії права										
Тема 3. Філософсько-правова думка Стародавнього Сходу	10	2	2		6					
Тема 4. Філософія права епохи Античності	12	2	2		8					
Тема 5. Особливості філософсько-правової думки в епоху Середньовіччя	12	2	2		8					
Тема 6. Відродження і Реформація	8	2			6					
Тема 7. Філософсько-правові вчення Нового часу та Просвітництва	12	2	2		8					
Тема 8. Німецька філософія права на рубежі XVIII–XIX ст.	10	2	2		6					
Тема 9. Західно-європейська правова думка у XIX–XX ст.	10	2	2		6					
Тема 10. Вітчизняна філософія права XIX – поч. XX ст.: пошуки і знахідки	12	2	2		8					
Разом за змістовним модулем 2	86	16	14		56					
Змістовий модуль 3. Основні філософсько-правові виміри права										
Тема 11. Онтологія і метафізика права	14	4	2		8					
Тема 12. Правова аксіологія: ціннісні основи права	12	2	2		8					
Тема 13. Правова епістемологія та правова герменевтика	14	4	2		8					
Тема 14. Правова антропологія: гуманістична природа права	12	2	2		8					
Разом за змістовним модулем 3	52	12	8		32					
Змістовий модуль 4. Сучасні філософські проблеми права										
Тема 15. Філософія права як теорія і сучасні правові колізії в Україні	10	2			8	6				
Тема 16. Права і право, свобода і необхідність	10	2			8					
Разом за змістовним модулем 4	20	4			16					
Усього годин	180	38	26		116					

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль №1. Філософія права як наука. Історичні типи філософії права

Тема 1. Предмет та основні проблеми філософії права.

Філософія як методологія права

Предмет філософії права. Філософсько-правова рефлексія Місце філософії права в системі наук. Поняття об'єкта та предмета філософсько-правового знання. Функції та структура філософії права.

Тема 2. Філософія як методологія права, коло її проблем

Методологія філософії права. Сутність методології права та її рівні. Основні типи праворозуміння: правовий позитивізм і природно-правове мислення. Способи обґрунтування права: об'єктивізм, суб'єктивізм.

Взаємозв'язок філософії і права. Об'єктивні підстави взаємодії філософії і права. Суб'єктивні фактори розвитку філософії права. Дисциплінарна еволюція вітчизняної філософії права

Право в системі соціальних норм. Правова держава. «Права людини». Соціальна рівність. Субстанціальне розуміння права. Філософсько-правова парадигма.

Змістовий модуль 2. Історія філософії права

Тема 3. Філософсько-правова думка Стародавнього Сходу

До джерел правової та політичної думки. Найдавніші уявлення про місце людини у світі, суспільстві, справедливості, закону і правових засадах громадської організації.

Загальна характеристика умов зародження і розвитку філософсько-правових ідей Стародавнього Сходу. Етичні вчення Давньої Індії як передумови виникнення філософсько-правових ідей. Філософсько-правові ідеї в Стародавньому Китаї.

Тема 4. Філософія права в епоху Античності

Виникнення та розвиток філософсько-правових поглядів в античний період. Антична філософія права (Греція і Рим). Афінська демократія. Ранні грецькі філософи та поети про людину, космос і державу. Номо politicus (софісти). Ідея блага (Сократ). Платона («Держава», «Політик», «Закони»). Аристотель («Політика»). Елліністичні правові вчення (стоїки, кініки, епікурейці). Цицерон («Про обов'язки», «Тускуланські диспутації»). Римське право («Інституції Юстиніана», Сентенції Павла, фрагменти Ульпіана та ін).

Тема 5. Особливості філософсько-правової думки в епоху Середньовіччя

Візантія, середньовічна Європа і арабський світ. Августин («Про град Божий»). Рецепція римського права в середньовічній Європі. Середньовічна юридична думка (Болонські юристи, творці *Corpus iuris civilis*, глоссатори і коментатори, цивільне і канонічне (церковне) право). Абеляр. Ансельм. Фома Аквінський. Традиція римського права та правотворення візантійських імператорів. «Шестикнижжя». Філософія права Арабського Сходу.

Тема 6. Відродження і Реформація

Гуманістичний антропоцентризм і нова філософія права. Людина та її місце у світі. Лоренцо Валла. Піко делла Мірандола. Помпонаті. Н. Макіавеллі («Правитель»): політика і мораль. «Соціалізм»: гуманістичний ідеал безкласового суспільства в «Утопії» Т. Мора. Філософсько-теологічне обґрунтування ідеї всесвітньої монархії та образ ідеальної держави Т. Кампанелли. Етико-соціальні погляди Монтеня («Досліди»). Еразм Роттердамський про людську свободу. Реформація: релігія і право в творах М. Лютера, Ж. Кальвіна та інших ідеологів реформації.

Тема 7. Філософсько-правові вчення Нового часу та епохи Просвітництва

Європа в XVII столітті. Г. Гроцій («Про право війни і миру»). Ф. Бекон (право і закон, концепція загальної справедливості, емпіричний метод). Т. Гоббс («Левіафан»). Дж. Локк (про природу закону, поділ влади та ін). Б. Спіноза («Етика»).

Епоха Просвітництва. Ш.-Л. Монтеск'є («Про дух законів», закон і справедливість, принцип поділу влади). Ж.-Ж. Руссо («Про суспільний договір»). Політична і правова думка французької революції.

Тема 8. Німецька філософія права на рубежі XVIII – XIX ст.

Німеччина к. XVIII – п. XIX ст. Етико-правові ідеї в філософії І. Канта («Критика практичного розуму», «Лекції з етики», раціональність, право, релігія і мораль). І.Г. Фіхте («Науковчення», «Призначення людини», «Замкнена торгова держава»).

Філософія права Г. Гегеля («Філософія права»). Історична школа права (Г. Гуго, Ф. Савіньї, Г. Пухта) і марксизм як форми правового об'єктивізму.

Тема 9. Західноєвропейська правова думка у XIX – XX ст.

Основні риси та тенденції сучасної правової думки. Сучасна трансформація позитивізму. Неопозитивізм: Р. Ієрінг, В. Бентам, Дж. Остін, К. Маркс, О. Конт, Г. Спенсер, Ф. Ніцше. Неокантіанство: Е. Гуссерль, Н. Гартман. М. Шелер, М. Вебер, А. Рейнах.

Концепції відродженого природного права XX століття. Сучасні концепції природного права інтерсуб'єктивного напрямку. Інтеграція правового знання. Модерн і постмодерн у праві.

Тема 10. Вітчизняна філософія права XIX – початку XX століть: пошуки і знахідки

Філософія права в Україні: виникнення, світоглядно-методологічні засади, основні ідеї. Перші спроби наукової розробки проблем філософії права в Україні та їх залежність від розвитку досліджень в Росії та Австро-Угорщині (кінець XVIII-поч.XIX ст.). Ідеї С. Пуфендорфа, С. Десницького та О. Куніцина в Україні. Дослідження професорів Київського, Харківського та Львівського університетів у галузі філософії права. К. Неволін. Ідеї гегелівської філософії права в Україні. Поширення неопозитивістських поглядів на філософію права в Україні. Філософсько-правові погляди Б. Кістяківського, В. Соловйова, М. Бердяєва. Проблема співвідношення особистості, нації і держави у працях М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського та ін. Сучасні дослідження філософії права в Україні.

Змістовий модуль 3. Основні філософсько-правові виміри права

Тема 11. Онтологія і метафізика права

Природа і структура права. Онтологічна природа права. Правова реальність. Абсолютне право і відносне. Історичний і теоретичний підходи до права. Норма права і закон.

Форми буття права: ідея права, закон, правове життя.

Природне і позитивне право як основні структурні елементи правової реальності, їх зміст і співвідношення. Об'єктивний характер законів і соціальна обумовленість норм.

Право і влада. Питання про можливість побудови «абсолютної і досконалої» науки права. Воля і раціональність. Граничні підстави науки права.

Тема 12. Правова аксіологія: ціннісні основи права

Аксіологія як вчення про цінності. Характеристика окремих філософських напрямів в аксіології. Предмет аксіології. Поняття цінності. Зв'язок цінностей з людиною, їх антропна природа.

Ціннісні основи права. Цінності як блага і норми культури. «Цінність права». Цінності права і право як цінність. Свобода як цінність. Право як форма свободи. Справедливість як основна правова цінність. Право природне, загальнонародне і цивільне. Ціннісне значення правових категорій.

Тема 13. Правова епістемологія та правова герменевтика

Предмет і проблеми правової епістемології. Поняття гносеології права, її зміст. Філософсько-правові категорії. Парадигма у праві. Перегляд філософсько-правової парадигми у сучасному праворозумінні та його значення для офіційної вітчизняної доктрини права.

Герменевтичні методи «пошуку» права. Інтерпретація правових текстів. Мова як простір розуміння. Мета і результат герменевтичного розуміння.

Філософсько-правовий дискурс. Філософсько-правова рефлексія. Особливості філософсько-правового розуміння.

Тема 14. Правова антропологія: гуманістична природа права

Необхідність антропологічного підходу у дослідженні права. Антропологія права як галузь правової науки і як навчальна дисципліна. Природа людини і право. Антропологічні основи права. Філософський зміст і обґрунтування прав людини. Особистість і право. Гуманістична природа права.

Змістовий модуль 4. Сучасні філософські проблеми права

Тема 15. Філософія права як теорія і сучасні правові колізії в Україні

Українська модель президентсько-парламентської республіки. Суперечності існуючої системи розподілу влади. Конкуренція між актами Президента і законодавчої влади. Способи регуляції колізій між Законом і Указом. Незалежна судова влада і нормотворчість. Ідея деполітизації і департизації суду. Конституційний контроль. Реальний баланс гілок влади і способи його оптимізації. Тенденції до монополізації та безконтрольності влади і шляхи їх переборення: загальнодержавний та регіональний рівні.

Перспективи розвитку українського права і держави: конституційні положення і дійсність, поглиблення реального розриву між ними. Правовий нігілізм. Загроза лівого і правого екстремізму. Націоналізм і релігійний фанатизм. Тиск сусідів і міжнародної спільноти. Концепція «відкритого суспільства» та можливі наслідки реалізації її ідей для України. Філософія права як теоретико-методологічна основа осмислення правових колізій в Україні та основних тенденцій їх розвитку на найближчу і більш віддалену перспективу.

Тема 16. Права і право, свобода і необхідність

Права людини. Природжені і невідчужувані природні права людини. Право і свобода. Нові орієнтири прогресу прав і свобод на рубежі тисячоліть. Конституційне праворозуміння: права людини, правовий закон, правова держава. Свобода як усвідомлена необхідність.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Тема 1. ПРЕДМЕТ Й ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

1. Поняття об'єкта та предмета філософсько-правового знання.
2. Функції та структура філософії права.
3. Основні типи праворозуміння: правовий позитивізм і природно-правове мислення.
4. Право в системі соціальних норм. філософії права.

Рекомендована література:

1. Алекси Р. Природа философии права // Проблемы философии права. Т.2. Київ–Чернівці, Рута, 2014. С.19-27.
2. Асланова «Юридический центр Пресс», 2016.
3. Бачинин В.А. Морально-правовая философия /В.А. Бачинин. Харьков : Консум, 2000.
4. Бачинин В.А. Философия права. Харьков: Консум, 2012.
5. Бергсон А. Вступ до метафізики// Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів, 1996. С.55–65.
6. Гжегорчик А. Життя як виклик. Вступ до раціоналістичної філософії. Варшава–Львів, 1997. С. 32–50.
7. Кондзьолка В. Нариси історії античної філософії. Л., 2006.
8. Костицький М.В. Філософія права як наука і навчальна дисципліна // Проблеми філософії права. Т.1. Київ–Чернівці, Рута, 2019.
9. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. Мюнхен–Львів, 2019. С. 100–113.
10. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т.1. К., 1994. С. 31–49, 49–72.
11. Рассел Б. Історія Західноєвропейської філософії. К., 1996.
12. Сартр Ж-П. Слова // Жан Поль Сартр. Нудота. Мур. Слова. К., 1993.
13. Філософія права: навчальний посібник // За ред. М.В. Костицького, Б.В. Чміля. К.: Юрінком Інтер, 2000.
14. Філософський енциклопедичний словник. К., 2002 (Відповідні статі).

Тема 2. Філософсько-правова думка Стародавнього Сходу

1. Джерела правової та політичної думки Стародавнього Сходу.
2. Загальна характеристика умов зародження і розвитку філософсько-правових ідей Стародавнього Сходу.
3. Етичні вчення Давньої Індії як передумови виникнення Філософсько-правових ідей.
4. Філософсько-правові ідеї в Стародавньому Китаї.

Рекомендована література:

1. Алексеев С.С. Философия права. – М.: Норма, 1997.
2. Алекси Р. Природа философии права // Проблемы философии права. Т.2. Київ–Чернівці, Рута, 2004. С.19-27.

3. Бачинин В.А. Энциклопедия философии и социологии права / В.А. Бачинин. СПб.: Изд-во Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2006.
4. Бачинин В.А. Морально-правовая философия / В.А. Бачинин. Харьков: Консум, 2000.
5. Бачинин В.А. Философия права / В.А. Бачинин. Харьков: Консум, 2002.
6. Бергсон А. Вступ до метафізики // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів, 1996. С. 55–65.
7. Вандишев В.М. Філософія. Екскурс в історію вчень і понять: навч. посіб. К.: Кондор, 2005. С. 46–69.
8. Гжегорчик А. Життя як виклик. Вступ до раціоналістичної філософії. Варшава–Львів, 1997. С. 32–50.
9. Иконникова Г.И. Философия права: учебник. М.: Юрайт, 2011.
10. Кондзьолка В. Нариси історії античної філософії. Л., 1992.
11. Кузнецов В.І. Філософія права. Історія та сучасність: навч. посібник. К., 2003.
12. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. Мюнхен–Львів, 1995. С. 100–113.
13. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т.1. К., 1994. С. 31–49, 49–72.
14. Сартр Ж-П. Слова // Жан Поль Сартр. Нудота. Мур. Слова. К., 1993.
15. Філософія права: навчальний посібник // За ред. М.В. Костицького, Б.В. Чміля. К.: Юрінком Інтер, 2000.
16. Філософський енциклопедичний словник. К., 2002 (Відповідні статі).
17. Шершеневич Г.Ф. Історія філософії права / Г.Ф. Шершеневич. СПб.: Лань, 2001.

Тема 3. Антична філософія

1. Правова рефлексія натурфілософів Стародавньої Греції.
2. Софісти про природу держави і права.
3. Платон про закон і справедливості.
4. Вчення Аристотеля про політичне право.
5. Філософська система Епікура про право і державу.
6. Вчення стоїків про природу держави.

Рекомендована література:

1. Антологія світової філософії. В 4-х т. Т.1. М., 1969. С.280, 321–330, 370–385, 581–592, 823–830.
2. Бачинин В.А., Панов М.І. Філософія права: підручник. К.: Видавничий дім – ІН ЮРЕ, 2006.
3. Бергсон А. Вступ до метафізики // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів, 1996. С.55–65.
4. Вандишев В.М. Філософія. Екскурс в історію вчень і понять: навч. посіб. К.: Кондор, 2005. С. 46–69.
5. Габріелян О.А. Філософія історії: підручник / О.А. Габріелян, І.І. Кальной, О. П. Цветков. Київ: Академвидав, 2010.
6. Платон. Діалоги. К., 1995. С.108–155.

7. Філософія прав людини / За редакції Ш. Госепата та Г. Ломана; пер. з нім. О. Юдіна. К.: Ніка-Центр, 2008.
8. Шершеневич Г.Ф. Історія філософії права / Г.Ф. Шершеневич. К., Лань, 2001.

Тема 4. Філософія права епохи Середньовіччя

1. Теоцентризм як фундаментальний принцип середньовічної правосвідомості.
2. Політико-правові погляди у вченні А. Августина.
3. Загальна характеристика філософії права Ф Аквінського.
4. Вчення Ф. Аквінського про право і державу.

Рекомендована література:

1. Августин. Сповідь. К., 1995.
2. Армстронг А.Х. Истоки христианского богословия. Введение в античную философию. СПб., 2006. С. 241–242.
3. Бачинін В.А., Панов М.І. Філософія права: підручник. К.: Видавничий дім – ІН ЮРЕ, 2006.
4. Вандишев В.М. Філософія. Екскурс в історію вчень і понять: навч. посіб. К.: Кондор, 2005. С. 46–69.
5. Філософія прав людини / За редакції Ш. Госепата та Г. Ломана; пер. з нім. О. Юдіна. К.: Ніка-Центр, 2008.

Тема 5. Філософія права Нового часу

1. Френсіс Бекон про справедливість, право і законі.
2. Томас Гоббс про розрізнення права і закону.
3. Філолофсько-правове вчення Джона Локка.
4. Правові погляди Вольтера.
5. Філософсько-правовий концепт Ш.Монтеск'є.
6. Політико-правове вчення Ж.Руссо: теорія суспільного договору.

Рекомендована література:

1. Баумейстер А.О. Філософія права: навч. посіб. Вінниця: О. Власюк, 2007.
2. Бачинин В.А. Философия права и преступления. Х.: Фолио, 1999.
3. Бачинін В.А., Панов М.І. Філософія права: підручник. К.: Видавничий дім – ІН ЮРЕ, 2006.
4. Гришук О.В. Людська гідність у праві: філософські проблеми. К.: Атіка, 2007.
5. Жоль К.К. Философия и социология права. К.: Юринком Интер, 2000.
6. Иконникова Г.И., Ляшенко В.П. Философия права. Х.: Гардарики, 2007.
7. Костицький М.В. Натурфілософія чи матеріалістична діалектика (до питання про методологію юриспруденції) / М.В. Костицький // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права: тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф., (Київ 23 квіт. 2010 р.) К.: КНУВС, 2010. С. 3–6.
8. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів. К.: НАВСУ, 2005.

9. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. Харьков: Право 2002.

10. Романчук Я. Либерализм. Идеология счастливого человека. К.: К. И. С., 2010.

11. Ромашов Р.А. Проблема соотношения понятий «право» и «закон» в контексте исторического и юридико-лингвистического анализа: открытая лекция. К.; Симферополь: Логос, 2007.

12. Сартр Ж-П. Слова // Жан Поль Сартр. Нудота. Мур. Слова. К., 1993.

13. Темченко В.І. Формування професійної правосвідомості працівників міліції (проблеми теорії та практики). К., 2001.

14. Шершеневич Г.Ф. Історія філософії права / Г.Ф. Шершеневич. Х., Лань, 2001.

Тема 6. Німецька філософія права на рубежі XVIII-XIX ст.

1. Вчення про право в системі критичної філософії Канта.

2. Політична теорія Канта: класифікація права і форм правління.

3. Співвідношення права, моралі і моральності в гегелівській філософії права.

4. Вчення Гегеля про абсолютну суверенність держави.

5. Обґрунтування права як необхідної умови самосвідомості «Я» відповідно до вчення Фіхте.

6. Фіхте: держава як службовий засіб для досягнення мети людського існування.

Рекомендована література:

1. Кушаков Ю. Філософія права Канта та сучасність // Філософська думка, 2005. №1. С.94–122.

2. Філософія права: проблеми та підходи / За заг. ред. П.М. Рабіновича. Л.: Юридичний факультет Львівського національного університету ім. І. Франка, 2005.

3. Философия права. Хрестоматия: учеб. пособие / Сост.: Н.И. Панов, В.А. Бачинин, А.Д. Святоцкий; под ред. Н.И. Панова. К.: Ин Юре, 2002.

4. Циппеліус Р. Філософія права: пер. з нім. К.: Тандем, 2000.

5. Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2004.

Тема. 7. Філософія права другої половини XIX століття

1. Загальна характеристика державознавства в другій половині XIX ст.

2. Юридичний позитивізм.

3. Концепції ліберальних державознавців.

Рекомендована література:

1. Бачинін В.А., Панов М.І. Філософія права: підручник. К.: Видавничий дім – ІН ЮРЕ, 2006.

2. Габрієлян О.А. Філософія історії: підручник / О.А. Габрієлян, І.І. Кальной, О.П. Цветков. Київ: Академвидав, 2010.

3. Філософія права / За ред Дж. Фейнберга. К.: Основи, 2007.

4. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін. / За ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г. Данильяна. Харків: Право, 2009.

Тема 8. Вітчизняна філософсько-правова думка

1. Зародження філософсько-правової думки в Україні.
2. Філософсько-правові ідеї українських просвітників XVII - XVIII ст.
3. «Філософія серця» Г. Сковороди як методологічний фундамент національної філософії права.
4. Філософсько-правові ідеї П. Юркевича.
5. Проблема співвідношення особистості, нації і держави у працях М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського.
6. Філософсько-правові погляди Б. Кістяківського.
7. Філософія права в Україні у рамках ліберального світогляду.

Рекомендована література:

1. Баумейстер А.О. Філософія права: навч. посіб. Вінниця: О. Власюк, 2007.
2. Бачинін В.А., Панов М.І. Філософія права: підручник. – К.: Видавничий дім – ІН ЮРЕ, 2006.
3. Братасюк М. Природно-правові погляди українських мислителів початку ХХ ст. // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. Філософія. Вип. 346–347. Чернівці, Рута, 2007. С.131–136.
4. Гришук О.В. Людська гідність у праві: філософські проблеми. К.: Атіка, 2007
5. Костицький М.В. Натурфілософія чи матеріалістична діалектика (до питання про методологію юриспруденції) / Костицький М.В. // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права: тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф., (Київ 23 квіт. 2010 р.) К.: КНУВС, 2010. С. 3–6.
6. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів. К.: НАВСУ, 2005.
7. Максимов С.И. Украинский национальный характер и идея права // Культура у філософії ХХ ст.: Матеріали Харківських міжнар. Сковородинівських читань. Харків, 1997.
8. Романчук Я. Либерализм. Идеология счастливого человека. К.: К. И. С., 2010.
9. Шершеневич Г.Ф. История философии права / Г.Ф. Шершеневич. Х., Лань, 2001.

Тема 9. Правова онтологія

1. Особливості і завдання філософської онтології.
2. Специфіка правової реальності та онтологічна структура права
3. Зміст правової онтології, її місце в системі філософії права.
4. Співвідношення права і закону як проблема правової онтології.

Рекомендована література:

1. Бачинін В.А., Панов М.І. Філософія права: підручник. К.: Видавничий дім – ІН ЮРЕ, 2006.
2. Габрієлян О.А. Філософія історії: підручник / О.А. Габрієлян, І.І. Кальной, О.П. Цветков. Київ: Академвидав, 2010.
3. Філософія права / За ред. Дж. Фейнберга. К.: Основи, 2007. 1256 с.
4. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін. / За ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г. Данильяна. Харків: Право, 2009.
5. Шемшученко Ю.С. Актуальні проблеми філософії права // Проблеми філософії права. Т.1. Київ–Чернівці : Рута, 2003. С.7–10.

Тема 10. Правова гносеологія

1. Поняття правової гносеології, її роль у вирішенні філософських та теоретико-правових проблем.
2. Елементи гносеологічної структури права.
3. Рівні гносеології права: загальноправовий, міжнародний, галузевий.
4. Особливості предметного поля правової гносеології: аналіз різних підходів щодо вирішення проблеми.

Рекомендована література:

1. Бачинін В.А., Панов М.І. Філософія права: підручник. К.: Видавничий дім – ІН ЮРЕ, 2006.
2. Бандура О.О. Правознавство у системі наукового знання: аксіологічно-гносеологічний підхід: монографія для науковців, виклад., аспірант., адюнкт., магістрант., студ. і курсант. юрид. навч. закл. та факульт. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010.
3. Габрієлян О.А. Філософія історії: підручник / О.А. Габрієлян, І.І. Кальной, О.П. Цветков. Київ: Академвидав, 2010.
4. Козловський А.А. Право як пізнання. Вступ до гносеології права. Чернівці: Рута, 1999. С.4–9.
5. Філософія права / За ред. Дж. Фейнберга. К.: Основи, 2007.
6. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін. / За ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г. Данильяна. Харків: Право, 2009.
7. Шемшученко Ю.С. Актуальні проблеми філософії права // Проблеми філософії права. Т.1. Київ–Чернівці: Рута, 2003. С.7–10.

Тема 11. Правова аксіологія: ціннісні основи права

1. Свобода як цінність в історичних періодизації філософії права.
2. Право як форма свободи.
3. Справедливість і рівність як категорії правової аксіології.
4. Ціннісний вимір права та система правових цінностей.

Рекомендована література:

1. Бандура О.О. Правознавство у системі наукового знання: аксіологічно-гносеологічний підхід: монографія для науковців, виклад., аспірант, адюнкт., магістрант, студ. і курсант. юрид. навч. закл. та факульт. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010.
2. Кравченко Л.В. Справедливість як вибір. К.: Молодь, 1998.
3. Момот М.О. Концепції справедливості в античній філософії права та їх сучасна інтерпретація // Адвокат. 2009. № 3. С. 34–39.
4. Рікер П. Право і справедливість. К.: Дух і літера, 2000.
5. Ролз Дж. Теорія справедливості. К.: Основи, 2005.
6. Тимошенко В. Свобода і необхідність в історії політико-правової думки // Право України. 2006. № 10. С. 24–28.

Тема 12. Правова антропологія: гуманістична природа права

1. Поняття правової антропології, її місце в системі філософії права.
2. Поняття правового статусу особи, як суб'єкта права.
3. Правоздатність особи як предмет філософсько-правового аналізу.
4. Вплив філософської антропології на розвиток правової думки.

Рекомендована література:

1. Гудима Д.А. Філософсько-антропологічний підхід – методологічний фундамент сучасної юридичної науки // Проблеми філософії права. Т.1. Київ–Чернівці, Рута, 2003. С. 122–126.
2. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. Харьков, 2002.
3. Павленко Ю.О. Антропологічні виміри ідеології: автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04 / Павленко Юрій Олексійович; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К., 2010.
4. Циппеліус Р. Філософія права: підручник. К.: Тандем, 2000.

5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота (116 год.) є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача. Зміст самостійної роботи з предмету «Філософія права» визначається типовою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Самостійна робота поділяється на аудиторну і позааудиторну.

Аудиторна самостійна робота реалізується під час читання лекцій і практичних занять, проведення консультацій та ін.

Самостійна робота студентів над навчальним матеріалом програми курсу, що не виноситься на розгляд під час лекційних і практичних занять (позааудиторна самостійна робота), має на меті сформувати вміння самостійно працювати над рекомендованою літературою та відповідати на поставлені в аудиторіях питання.

До основних видів позааудиторної самостійної роботи студентів належить виконання двох видів робіт:

- 1) підготовка рефератів із заданих тем;
- 2) розробка електронних презентацій з обраної тематики.

Орієнтовний перелік тем для розробки презентацій та написання рефератів:

1. Антична філософія права.
2. Політико-правові погляди Платона
3. Державно-правові погляди Аристотеля.
4. Середньовічна філософія права.
5. Філософія права Нового часу.
6. Проблема державної влади і керування в політичному вченні

Ш. Монтеск'є.

7. Філософія права І. Канта.
8. Філософія права Г.В.Ф. Гегеля.
9. Філософія права Й.Г. Фіхте.
10. Теорія суспільного договору Ж.Ж. Руссо.
11. Держава и його функції в контексті соціальної філософії Т. Гоббса.
12. Філософія природного права.
13. Філософсько-правові навчання в ХІХ столітті.
14. Філософсько-правові ідеї російських мислителів наприкінці ХІХ – початку ХХ століть.
15. Філософія права в ХХ столітті: основні концепції.
16. Формування філософської методології.
17. Методологія загальної теорії права.
18. Правова сфера життя як об'єкт філософського осмислення.
19. Раціональність права.
20. Концепції влади про походження влади, її видах, структурі і ресурсах.

21. Право і закон: співвідношення понять.
 22. Право і мораль.
 23. Релігія і право.
 24. Філософсько-правові проблеми цивільного суспільства.
 25. Аксиологічний аспект філософії права.
 26. Феноменологічні методи і способи дослідження правових явищ.
 27. Епістемологія як спосіб пізнання правового мислення.
 28. Соціальні, політичні і правові конфлікти: питання застосування колізійного права.
 29. Філософська і юридична герменевтика.
 30. Соціологія права про правосвідомість як соціологічної категорії.
 31. Предмет і методи етнології права.
 32. Юридична антропологія.
 33. Онтологія права: розходження в підходах.
 34. Соціальні і правові технології.
- Приступаючи до самостійної роботи студентам *необхідно*:
- перевірити здобутті знання шляхом самоконтролю, відповідаючи на поставлені питання;
 - виокремити ключові проблеми навчального матеріалу, що виноситься на самостійну роботу та опрацювати їх.
- У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти *вміннями та навичками*:
- організації самостійної навчальної діяльності;
 - роботи з довідковою літературою;

6. ПЕРЕЛІК ЗАВДАНЬ НА МОДУЛЬНІ КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ

Методика модульного контролю знань студентів з навчальної дисципліни «Філософії права» включає проведення двох контрольних робіт та підсумкового контролю у формі іспиту.

Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни «Філософії права» передбачає *5 варіантів завдань з переліку теоретичних питань та тестових завдань*. Кожен варіант складається викладачем вибірково з нижченаведених переліків теоретичних та тестових завдань.

Перелік питань

1. Предмет і метод філософії права.
2. Поняття об'єкта та предмета філософсько-правового знання.
3. Функції та структура філософії права.
4. Методологія філософії права.
5. Загальна характеристика умов зародження і розвитку філософсько-правових ідей Стародавнього Сходу.
6. Етичні вчення Давньої Індії як передумови виникнення філософсько-правових ідей
7. Філософсько-правові ідеї в Стародавньому Китаї.
8. Виникнення та розвиток філософсько-правових поглядів в античний період.
9. Ранні грецькі філософи про людину, космос і державу.
10. Платон про закон і справедливість.
11. Вчення Аристотеля про політичне право.
12. Теоцентризм як фундаментальний принцип середньовічної правосвідомості.
13. Політико-правові погляди у вченні А. Августина
14. Загальна характеристика філософії права Ф. Аквінського.
15. Френсіс Бекон про справедливість, право і законі.
16. Філософсько-правове вчення Дж. Локка
17. Філософсько-правовий концепт Ш. Монтеск'є.
18. Політико-правове вчення Ж. Руссо: теорія суспільного договору.
19. Вчення про право в системі критичної філософії І. Канта .
20. Співвідношення права, моралі і моральності в гегелівській філософії права .
21. Обґрунтування права як необхідної умови самосвідомості «Я» відповідно до вчення Фіхте.
22. Загальна характеристика державознавства в другій половині XIX ст.
23. Юридичний позитивізм
24. Неопозитивізм: Р. Ієрінг, В. Бентам, Дж. Остін, О. Конт.
25. Філософія права в Україні: виникнення, світоглядно-методологічні засади, основні ідеї.
26. Перші спроби наукової розробки проблем філософії права в Україні.

27. Філософсько-правові погляди Б. Кістяківського, В. Соловйова, М. Бердяєва.
28. Українська національна ідея та філософія права.
29. Сучасні дослідження філософії права в Україні.
30. Особливості і завдання філософської онтології.
31. Специфіка правової реальності та онтологічна структура права.
32. Зміст правової онтології, її місце в системі філософії права.
33. Форми індивідуального буття людини (індивід, особистість, індивідуальність), їх відповідність поняттю суб'єкта права.
35. Співвідношення права і закону як проблема правової онтології.
36. Поняття правової гносеології, її роль у вирішенні філософських та теоретико-правових проблем.
37. Елементи гносеологічної структури права.
38. Рівні гносеології права: загальноправовий, міжнародний, галузевий.
39. Особливості предметного поля правової гносеології: аналіз різних підходів щодо вирішення проблеми.
40. Свобода як цінність в історичних періодизації філософії права.
41. Право як форма свободи.
42. Справедливість і рівність як категорії правової аксіології.
43. Ціннісний вимір права та система правових цінностей.
44. Співвідношення права і моралі.
1. 44.. Поняття правової антропології, її місце в системі філософії права.
45. Поняття правового статусу особи, як суб'єкта права.
46. Правоздатність особи як предмет філософсько-правового аналізу.
47. Вплив філософської антропології на розвиток правової думки.
48. Філософсько-правові проблеми цивільного суспільства.
49. Аксіологічний аспект філософії права.
50. Феноменологія як спосіб дослідження свідомості.
51. Юридична герменевтика: інтерпретація належного і суцього.
52. Етапи розвитку юридичної герменевтики.
53. Правове мислення: герменевтичне коло тлумачення, інтерпретації і правозастосування.

7. ТЕСТОВІ КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Система нормативного регулювання відносин у суспільстві, що спирається на авторитет держави:

- 1) право;
- 2) мораль;
- 3) релігія.

2. Напрямок культури, що охоплює всю сукупність духовних і матеріальних, теоретичних і практичних елементів правового життя суспільства:

- 1) юриспруденція;
- 2) правова культура;
- 3) правопорядок.

3. Сукупність загальних уявлень про природу права, правові цінності, принципи правової діяльності:

- 1) правові переконання ;
- 2) правові науки ;
- 3) правовий світогляд.

4. Світоглядна форма суспільної свідомості, раціонально обґрунтовує граничні підстави буття, включаючи суспільство і право:

- 1) історія;
- 2) філософія;
- 3) соціологія.

5. Область знань, що зв'язує філософію і право, форма філософської рефлексії правової діяльності:

- 1) загальна теорія права;
- 2) правознавство ;
- 3) філософія права.

6. Цілісна філософська концепція сутності, змісту, основних проявів права:

- 1) феноменологія права;
- 2) філософсько-правове вчення ;
- 3) антропологія права.

7. Проблема, що виникає в процесі розвитку права і передбачає звернення до філософії для свого вирішення:

- 1) юридична проблема;
- 2) філософська проблема;
- 3) філософсько-правова проблема.

8. Загальне призначення філософії права в системі правової культури:

- 1) формування правового світогляду;
- 2) формулювання правових цінностей;
- 3) вироблення критеріїв істинності правового пізнання.

9. Функція філософії права, пов'язана з аналізом місця права в загальній картині буття:

- 1) виховна;
- 2) онтологічна;
- 3) ідеологічна.

10. Відносно самостійний фрагмент буття, що піддається вивченню з боку науки і філософії:

- 1) об'єкт пізнання;

- 2) об'єктивна реальність;
- 3) суб'єктивна реальність.

11. Найбільш повний об'єкт філософії права:

- 1) правова дійсність;
- 2) правові ідеали та цінності;
- 3) правові відносини.

12. Образ об'єкта пізнання, сформований в результаті пізнавальної діяльності, виражений у поняттях і закономірностях відповідної науки:

- 1) наукова гіпотеза;
- 2) предмет пізнання;
- 3) філософські підстави науки.

13. Розділ філософії права, яка вивчає процеси зародження та розвитку філософсько-правових вчень:

- 1) історія філософії права;
- 2) історія держави і права;
- 3) історія політичних і правових вчень.

14. Характерна закономірність еволюції філософії права:

- 1) панування одного підходу;
- 2) логічна неоформленість;
- 3) плюралізм шкіл і напрямів.

15. Поняття філософії права, що відображає єдність правової теорії і практики:

- 1) правова діяльність;
- 2) правова творчість;
- 3) правовий аналіз.

16. Будова права, яка передбачає єдність і різні форми взаємозв'язку правових норм:

- 1) система права;
- 2) структура права;
- 3) організація права.

17. Юридичний нормативний акт, прийнятий встановленим порядком вищим органом державної влади, регулює найбільш важливі суспільні відносини:

- 1) директива;
- 2) закон;
- 3) вказівку.

18. Громадський зв'язок, що виникає на основі соціальних норм, забезпечених авторитетом державної влади:

- 1) юридичний факт;
- 2) правовідносини;
- 3) правова норма.

19. Сукупність емоційно-вольових, емпіричних і теоретичних, філософських компонентів правового життя суспільства:

- 1) правова психологія;
- 2) правова свідомість;
- 3) правова ідеологія.

20. Філософсько-правова дисципліна, цілеспрямовано вивчає моральну проблематику права:

- 1) етика права;
- 2) естетика права;
- 3) антропологія права.

21. Філософське вчення про суспільство, в рамках якого аналізуються сутність та закономірності еволюції права:

- 1) соціальна філософія;
- 2) соціологія права;
- 3) політологія.

22. Юридична аксіологія, це вчення про:

- 1) цінності в праві;
- 2) правовому бутті;
- 3) пізнання держави і права.

23. Концепція правового лібералізму орієнтується на наступне філософське уявлення про сутність права:

- 1) форма соціального буття людини;
- 2) вид соціокультурного детермінізму;
- 3) спосіб регулювання суспільних відносин.

24. Філософське поняття, що означає усвідомлення, осмислення суб'єктом передумов, змісту і форм власної діяльності:

- 1) самоконтроль;
- 2) рефлексія;
- 3) самосвідомість.

25. Сукупність процесів самопізнання та саморегулювання правової системи:

- 1) правотворчість;
- 2) правосвідомість;
- 3) рефлексія права.

26. Філософська рефлексія права відноситься до наступного рівня рефлексії права:

- 1) повсякденний;
- 2) конкретно-науковий;
- 3) світоглядний.

27. Функції філософської рефлексії у розвитку правових наук:

- 1) емпіричне і теоретичне опис, пояснення, прогнозування,
- 2) раціонально світоглядне передбачення, систематизація, узагальнення,
- 3) духовно-моральне, естетичне, містичне сприйняття права.

28. Концептуально цілісне філософське розуміння сутності і змісту права:

- 1) феноменологія права;
- 2) філософське праворозуміння;
- 3) доктрина права.

29. Явище, яке зараз вважається основою «природних» прав людини, називається

- 1) доброта;
- 2) гідність;
- 3) людяність.

30. Світоглядна форма суспільної свідомості, в межах якої відбувалося формування синкретичного божественно-героїчного праворозуміння:

- 1) фольклор;
- 2) міфологія;
- 3) епос.

31. Поняття закону, що перейшло з міфології в давньогрецьку філософію:

- 1) логос (logos) ;

2) фисис (phisis) ;

3) номос (nomos).

32. Тип філософствування, при якому за основу береться уявлення про сутність Космосу, Всесвіту і людину як частини Космосу:

1) космоцентризм;

2) онтологізм;

3) натуралізм.

33. Форма узгодженого співіснування релігії і права, синтез релігійних і юридичних норм:

1) віровчення;

2) культові дії;

3) релігійне право.

34. Сукупність канонів, правил, встановлених церквою які регулюють внутрішньо - церковні відносини:

1) канонічне право,

2) святе письмо,

3) переконання віруючих.

35. Який з видів законів вважається основним у релігійно-правовій концепції права Фоми Аквінського

1) божественний закон (lex aeterna) ;

2) природний закон (lex naturalis) ;

3) людський закон (lex humana).

36. Соціально-психологічний принцип, покладений, за Монтеस्क'є, в основі республіканської форми правління (на відміну від монархії і деспотії):

1) доброчесність;

2) честь;

3) страх.

37. Узагальнена характеристика типу філософської рефлексії права, притаманного класичній німецькій філософії:

1) суб'єкт-об'єктний аналітизм;

2) суб'єктивний ідеалізм;

3) об'єктивний ідеалізм.

38. «Категоричний імператив» Канта, який стверджує першість моралі у відношенні до права:

1) «Не судіть, та не судимі будете» ;

2) «Свобода кожної людини закінчується там, де починається свобода іншої» ;

3) «Поводься відповідно до такої максими, керуючись якою, ти в той же час можеш побажати, щоб вона стала загальним законом».

39. За Гегелем, вища ступінь розвитку права як «наявного буття вільної волі» у сфері моральності:

1) держави;

2) родини;

3) громадянського суспільства.

40. Марксистське «ідеологізоване» розуміння сутності права:

1) воля до влади;

2) зведена в закон воля панівного класу;

3) загальна воля.

41. **Філософський напрям, який вважає першопричини права в несвідомих стадних інстинктах і затверджує «силову природу» права:**
1) інтуїтивізм;
2) фрейдизм;
3) сенсуалізм.
42. **Вроджені структури «колективного несвідомого» (К. Юнг), що впливають на поведінку людей, соціальні відносини, сприйняття правових явищ:**
1) звички;
2) звичаї;
3) архетипи.
43. **Філософ, який розробив концепції «соціального характеру» суспільства та «гуманізації права»:**
1) З. Фрейд;
2) К. Юнг;
3) Е. Фромм.
44. **Влада натовпу, характерна для перехідних і кризових періодів; вироджена форма демократії, що ґрунтується на мінливих примхах юрби, постійно потрапляє під вплив демагогів:**
1) диктатура;
2) охлократія;
3) олігархія.
45. **Який твір належить перу Пилипа Орлика?**
1) «Кобзар»;
2) перший буквар;
3) перша Конституція України;
4) «Критика чистого розуму».
46. **Перший значний твір, обґрунтувавший доктрину «Православного християнського самодержавства»**
1) Митрополит Іларіон «Слово про закон і благодать» ;
2) Володимир Мономах «Повчання» ;
3) «Моління Данила Заточувальника».
47. **Право розглядає як(в дусі філософської концепції всеїдності) – «примусову вимогу реалізації певного мінімального добра або порядку, що не допускає відомих проявів зла»:**
1) В. Соловйов;
2) А. Хом'яків;
3) М. Федоров.
48. **Філософська основа розгляду проблем права Бердяєвим:**
1) об'єктивний ідеалізм;
2) схоластична філософія;
3) християнський екзистенціалізм.
49. **Галузь філософії права, яка вивчає першооснови і форми буття правових явищ:**
1) соціологія права;
2) антропологія права;
3) онтологія права.
50. **Категорія онтології права, що відображає внутрішню структуру правової реальності, співіснування і взаємодію основних елементів змісту права:**
1) організація права;

- 2) правовий простір;
- 3) правопорядок.

51. Категорія онтології права, що відображає тривалість існування, послідовність зміни станів, поєднання процесів зміни елементів правової реальності:

- 1) правовий час;
- 2) мінливість;
- 3) плинність.

52. Розділ філософії права, що розробляє вчення про пізнання правових явищ:

- 1) логіка права;
- 2) соціологія права;
- 3) гносеологія права.

53. Філософська категорія, що характеризує вищий ступінь досконалості людського знання у відповідності з прийнятими критеріями:

- 1) істинність;
- 2) аргументованість,
- 3) доказовість.

54. Філософська теорія і мистецтво тлумачення текстів як «представників реальності» у свідомості людини, що впливають на його правосвідомість і поведінку в суспільстві:

- 1) філологія права;
- 2) правова герменевтика;
- 3) синтактика.

55. Розділ філософії права, розробляє вчення про цінності права і проявів ціннісних відносин у правовій діяльності:

- 1) етика права;
- 2) аксіологія права;
- 3) онтологія права.

56. Філософсько-аксіологічне поняття, що відображає значущість об'єктів об'єктивного світу для буття суб'єкта (людини, суспільства):

- 1) цінність;
- 2) дієвість;
- 3) доступність.

57. Юридична рівність, юридична свобода, юридична справедливість:

- 1) соціально-фактичні цінності;
- 2) духовні цінності;
- 3) юридичні цінності.

58. Категорія морально-нормативної свідомості, що характеризує схвалену суспільством відповідність вчинків і реакції на них:

- 1) законність;
- 2) справедливість;
- 3) корисність.

59 Категорія морально-нормативної свідомості, що характеризує ідеальну гармонію цінностей особистості і суспільства:

- 1) загальне благо;
- 2) безпека;
- 3) порядок.

60. Сукупність значущих у правовому відношенні принципів, правил, цінностей, що випливають із природи людини і потребують закріплення позитивним (офіційно чинним) правом:

- 1) звичайне право;
- 2) природне право;
- 3) правова традиція.

61. Соціально-політична доктрина, основні ідей якої є визнання цінності свободи індивіда в економічній, політичній та інших сферах життя суспільства.

- 1) незалежність;
- 2) лібералізм;
- 3) розкріпачення.

62. Розділ філософії права, який служить аналізу та розвитку системи методів пізнавальної і практичної діяльності у правовій сфері:

- 1) методологія права;
- 2) аксіологія права;
- 3) онтологія права.

63. Філософська категорія, що позначає активне цілеспрямоване перетворення суб'єктом (людиною, суспільством) навколишнього середовища з метою задоволення своїх потреб:

- 1) вчинок;
- 2) дію;
- 3) діяльність.

64. Розуміння правової діяльності на основі визнання множинності уявлень про право і принципової не відстороненості суб'єкта від результатів пізнавальної діяльності:

- 1) постмодернізм ;
- 2) позитивізм;
- 3) суб'єктивізм.

65. Усвідомлення соціальної і особистісної цінності права, правових ідеалів, норм:

- 1) культурно-ціннісна орієнтація;
- 2) духовно-моральна орієнтація;
- 3) філософсько-аксіологічна культура.

66. Поєднання знань, умінь, навичок виявлення і розв'язання філософських проблем правової діяльності:

- 1) юридична культура;
- 2) філософсько-правова культура;
- 3) філософська культура.

67. Розуміння і використання знань про специфіку пізнання правових процесів:

- 1) дослідницька культура ;
- 2) філософсько-гносеологічні культура;
- 3) епістемологічна культура.

8. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Предмет і метод філософії права.
2. Поняття об'єкта та предмета філософсько-правового знання.
3. Функції та структура філософії права.
4. Методологія філософії права.
5. Загальна характеристика умов зародження і розвитку філософсько-правових ідей Стародавнього Сходу.
6. Етичні вчення Давньої Індії як передумови виникнення філософсько-правових ідей
7. Філософсько-правові ідеї в Стародавньому Китаї.
8. Виникнення та розвиток філософсько-правових поглядів в античний період.
9. Ранні грецькі філософи про людину, космос і державу.
10. Платон про закон і справедливість.
11. Вчення Аристотеля про політичне право.
12. Теоцентризм як фундаментальний принцип середньовічної правосвідомості.
13. Політико-правові погляди у вченні А. Августина
14. Загальна характеристика філософії права Ф. Аквінського.
15. Бекон Ф. про справедливість, право і законі.
16. Філософсько-правове вчення Дж. Локка
17. Філософсько-правовий концепт Ш. Монтеск'є .
18. Політико-правове вчення Руссо: теорія суспільного договору.
19. Вчення про право в системі критичної філософії І. Канта .
20. Співвідношення права, моралі і моральності в гегелівській філософії права .
21. Обґрунтування права як необхідної умови самосвідомості «Я» відповідно до вчення Й.Г. Фіхте.
22. Загальна характеристика державознавства в другій половині XIX ст.
23. Юридичний позитивізм.
24. Неопозитивізм: Р. Ієрінг, В. Бентам, Дж. Остін, О. Конт.
25. Філософія права в Україні: виникнення, світоглядно-методологічні засади, основні ідеї.
26. Перші спроби наукової розробки проблем філософії права в Україні.
27. Філософсько-правові погляди Б. Кістяківського, В. Соловйова, М. Бердяєва.
28. Українська національна ідея та філософія права.
29. Сучасні дослідження філософії права в Україні.
30. Особливості і завдання філософської онтології.
31. Специфіка правової реальності та онтологічна структура права.
32. Зміст правової онтології, її місце в системі філософії права.
33. Форми індивідуального буття людини (індивід, особистість, індивідуальність), їх відповідність поняттю суб'єкта права.

34. Співвідношення права і закону як проблема правової онтології.
35. Поняття правової гносеології, її роль у вирішенні філософських та теоретико-правових проблем.
36. Елементи гносеологічної структури права.
37. Рівні гносеології права: загальноправовий, міжнародний, галузевий.
38. Особливості предметного поля правової гносеології: аналіз різних підходів щодо вирішення проблеми.
39. Свобода як цінність в історичних періодизації філософії права.
40. Право як форма свободи.
41. Справедливість і рівність як категорії правової аксіології.
42. Ціннісний вимір права та система правових цінностей.
43. Співвідношення права і моралі.
44. Поняття правової антропології, її місце в системі філософії права.
45. Поняття правового статусу особи, як суб'єкта права.
46. Правоздатність особи як предмет філософсько-правового аналізу.
47. Вплив філософської антропології на розвиток правової думки.
48. Філософсько-правові проблеми цивільного суспільства.
49. Аксіологічний аспект філософії права.
50. Феноменологія як спосіб дослідження свідомості.
51. Юридична герменевтика: інтерпретація належного і суцього.
52. Етапи розвитку юридичної герменевтики.
53. Правове мислення: герменевтичне коло тлумачення, інтерпретації і правозастосування.

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання знань студентів здійснюється відповідно до положень «Про організацію освітнього процесу в Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет»» (п.5.2, 5.3), «Про порядок та методiku проведення семестрових (курсoвих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті», затверджених наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» від 08.05.2015 р. №698/01-17 та «Про оцінювання навчальних досягнень студентів ДВНЗ «УжНУ» за кредитно-модульною системою», затвердженого наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» від 03.03.2015 р. (п.2.2.) № 503/01-17.

Перевірка рівня навчальних досягнень студентів з дисципліни «Філософія права» здійснюється на основі результатів модульних та підсумкового (екзамену) контролів.

Для оцінювання знань студентів будуть використані такі групи методів контролю:

Методи усного контролю (відповідь студента на окреме питання теми у індивідуальній та фронтальній формах та на екзамену; бесіда під час роз'яснення проблемного питання; захист презентації або реферату).

Письмовий контроль (виконання тестових завдань та індивідуальної роботи; поточна контрольна робота, модульна контрольна робота).

Модульний контроль складається з поточного контролю та модульного контрольного оцінювання. Упродовж семестру проводяться два модульні контролі, обов'язкові для всіх студентів. Модульний контроль (МК) №1 включає навчальний матеріал змістового модуля 1 (теми 1–5), а МК №2 відповідно змістового модуля №2 (теми 6–8).

Поточний контроль знань здійснюється за складовими: перевірка знань студента на практичних заняттях і контроль за виконанням індивідуальних завдань та самостійної роботи. Оцінюються:

Формами та засобами контролю є:

- письмова контрольна робота (відповіді на питання лекційного курсу, вирішення завдань, вправ тощо);
- тестування знань студентів із певного модуля лекційного курсу;
- усне опитування;
- виступ на семінарських заняттях (із рефератом, доповіддю, у дискусії тощо);
- захист індивідуального завдання;
- виконання домашнього завдання;
- модульний контроль;
- екзамен.

Максимальна оцінка поточного контролю становить 50 балів.

Модульне контрольне оцінювання (МКО) проводиться в письмовій формі, у термін визначений розкладом. Завдання для МКО включає два теоретичні питання (кожне оцінюється max 15 балів) і 20 тестів (max 20 балів). *Максимальна кількість балів за МКО – 50.*

Сумарна кількість балів модульного контролю визначається як середнє арифметичне балів за два модулі і складає максимум 100.

Підсумковий контроль (екзамен) проводиться у відповідності з розкладом заліково-екзаменаційної сесії, в усній формі.

Підсумковий контроль проводиться за навчальним матеріалом, визначеним цією робочою навчальною програмою у повному обсязі.

Максимальна оцінка з підсумкового (семестрового) контролю становить 100 балів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

10. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Александрова О.С., Горбань О.В., Мартин Р.В. Філософія права: Навчально-методичний посібник. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 126 с.
2. Актуальні проблеми філософії права: посібник / О.М. Балинська, А.С. Токарська, В.А. Яценко; за заг. ред. О.М. Балинської. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 612 с.
3. Бандура О.О. Правознавство у системі наукового знання: аксиологічно-гносеологічний підхід. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 272 с.
4. Бачинін В.А., Журавський В.С., Панов М.І. Філософія права: підручник. К.: Ін Юре, 2003. 472 с.
5. Бліхар В.С., Цимбалюк М.М., Гайворонюк Н.В., Левкулич В.В., Шандра Б.Б., Свищо В.Ю. Філософія : підручник / вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород : Говерла, 2021. 440 с.
6. Козюбра М. Правовий закон: проблема критеріїв // Вісник Академії правових наук України. 2003. № 2 (33) № 3 (34).
7. Максимов С.І. Філософія права: сучасні інтерпретації: вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003–2010). Х.: Право, 2010. 336 с.
8. Макушев П.В., Торяник В.М. Філософія права: навч.-метод.посібник (в схемах та визначеннях): // К.: Видавничий дім "Гельветика", 2019. 152с.
9. Проблеми філософії права: Міжнародний часопис. – К.; Чернівці: Рута. Т. I. (2003) 228 с.; Т. II. (2004) 240 с.; Т. III. (2005). 480 с.; Т. IV–V. (2006–2007) 288 с.; Т. VI–VII. (2008–2009) 284 с.; Т. VIII–IX. (2010–2011).
10. Радбрух Г. Філософія права: пер. з нім. К.: Тандем, 2006. 316 с.
11. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
12. Марченко О.В. Філософія права: навч. посіб. / О.В. Марченко. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2015 304 с.
13. Сливка С.С. Філософія права. Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 136 с.
14. Філософія права: навч. посіб. / О.О. Бандура, С.А. Бублик, М.Л. Заїнчковський та ін.; за ред. М.В. Костицького, Б.М. Чміля. К.: Юрінком Інтер, 2000. 336 с.
15. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. О.Г. Данильяна. Х.: Право, 2009. 208 с.
16. Філософія права: проблеми та підходи / За заг. ред. П.М. Рабіновича. Л.: Юридичний факультет Львівського національного університету ім. І. Франка, 2005. 290 с.
17. Философия права. Хрестоматия: учеб. пособие / Под ред. Н.И. Панова. К.: Ин Юре, 2002. 692 с.
18. Циппеліус Р. Філософія права; пер. з нім. К.: Тандем, 2000. 300 с.
19. Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2004. 464 с.

Додаткова:

1. Дворкін Річард. «Патерналізм». Філософія права. Пер. з англ. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. С. 77-100.
2. Харт Х.Л.А. Концепція права. Пер.з англ. К., 1998. Розділ V. Право як об'єднання первинних і вторинних правил.
3. Фулер Л. Позитивізм і вірність праву – відповідь професорові Гарту. Філософія права. Пер. з англ. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. С.101-120.
4. Радбрух Г. Законное неправо и надзаконное прав. Философия права. Пер. с нем. Х., 2004. С. 228-238.
5. Кельзен Ганс. Чисте правознавство. Пер. з нім. К.: «Юніверс», 2004. Проблема справедливості. II. Вчення про природне право. С. 426-467.
6. Гарт Г. Л. А. Позитивізм і розмежування права та моралі. Філософія права. Пер. з англ. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. С.77-100.
7. Фуллер Л. Мораль права. Пер. з англ. К., 1999. Гл. 2. Мораль, що уможлиблює право. С. 38-93.
8. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика). Х.: Право. Розділ 3. Принцип верховенства права та принципи, що забезпечують його дію. С.148-219.
9. Гьофе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу. Пер. з нім. К.: Альтерпрес, 2003. Розділ 3. Права людини. С. 40-68.
10. Окін С. Конфлікт між основними правами. Філософія прав людини. Пер. з нім. К.: Ніка-Центр, 2008. С. 227-253.
11. Шу Генрі Права людини та культурні відмінності. Філософія прав людини. Пер. з нім. К.: Ніка-Центр, 2008. С. 254-282.
12. Ван ден Гааг Е. На захист смертної кари. Практичний і моральний аналіз. Філософія права. Пер. з англ. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. С.1220-1229.
13. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. Харьков, 2002.
14. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.

Інтернет-ресурси:

1. URL: <http://www.philosophy.ua/>
2. URL: <http://platonanet.org.ua/>
3. URL: <http://www.filosof.com.ua/links.htm>
4. URL: <http://www.iep-utm.edu>
5. URL: <http://plato.stanford.edu/>

Богдана ШАНДРА

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
(ДЛЯ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ)**

Формат 60*84/16. Гарнітура Times New Roman
Зам. № 75. Ум.друк.арк. 2,1. Наклад 100 прим.

**Редакційно-видавничий відділ ДВНЗ «УжНУ»
88000, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89
E-mail: dep-editors@uzhnu.edu.ua**